

POLITICĂ ȘI ISTORIE

M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924—1928*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1981

Mișcarea muncitorească din țara noastră, parte integrantă a istoriei patriei, constituie un tezaur prețios de învățăminte pentru fiecare dintre noi. Perioada analizată de M. C. Stănescu este una dintre cele mai bogate în evenimente deosebit de semnificative pentru destinul țării și al poporului; între înfăptuirea statului național unitar și marea criză economică de la sfârșitul celui de-al treilea deceniu al acestui secol, societatea românească a străbătut calea consolidării sale prin reforme politice, economice și sociale fundamentale care au condus la afirmarea potențialului uman și material al țării. Pe de altă parte, anii 1924—1928 se caracterizează prin unele transformări cantitative și calitative ce au dezavantajat păturile sărace, iar această realitate este adusă în atenția cititorului prin cele mai ilustrative fapte selectate și comentate din noianul de evenimente ce au marcat drumul clasei muncitoare.

Bun cunoscător al perioadei analizate — cartea de față fiind, de fapt continuarea lucrării ce analizează perioada anilor 1921—1924* — autorul prezintă, pe baza unor date de arhivă, incomplete, poziția unor activiști din conducerea PCR și a Federației Comuniste Balcanice, precum și practici pe care istoria le-a invalidat. Este meritoriu efortul pe care îl face M. C. Stănescu de a aduce la lumină fapte ce pun în evidență uriașul efort pe care a trebuit să-l facă partidul pentru a înlătura urmările unor dispoziții greșite primite de la forurile conducătoare ale Internaționalei Comuniste și Federației Comuniste Balcanice. Și dacă s-au găsit militanți, cum spune autorul, „dispuși să aplice mecanic directivele venite din afara mișcării noastre muncitorești”, este cu atât mai îmbucurător să constatăm că mulți dintre membrii PCR „nici n-au vrut și nici n-au putut să popularizeze

asemenea indicații”, intrucit „pentru marea masă a militanților comuniști, a membrilor de partid, de UTC, sau de sindicat, pentru întreaga noastră clasă muncitoare aceste indicații erau cu totul de neînțeles” (p. 27—29).

Ne putem întreba cum de a fost totuși posibil ca în activitatea partidului să se instaureze la un moment dat stingismul, sectarismul, individualismul. Autorul răspunde documentat acestei întrebări și altora pe care le ridică cercetarea perioadei analizate, arătând că directivele eronate primite din afară nu țineau seama nici de realitățile din țară, nici de poziția unor membri ai partidului care interpretau corect evenimentele. Astfel s-a ajuns ca, în unele probleme, să fie adoptate rezoluții și directive care derutau masele, dăunând, în același timp, partidului și țării. „Asemenea documente și metode n-au servit nici „revoluționării” P.C.R., nici „activizării” sale, nici stringerii legăturilor lui cu masele și — arată M. C. Stănescu — nici aceluia care le-au formulat și impus. Ele au adus rău tuturor” (p. 28).

Studierea documentelor de arhivă l-a condus pe autorul lucrării la concluzia, dealtfel verificată în practică, potrivit căreia partidul a găsit forța de a trece peste piedicile puse de forțele interne și externe și de a-și învinge propriile slăbiciuni, de a-și cristaliza poziția în problemele cu care era confruntat; aceasta i-a permis să fie prezent în viața publică, să se situeze în avangarda luptei pentru democrație, luind poziție în legătură cu problemele zilei, inițiind acțiuni, mobilizând și coalizând forțele democratice, progresiste, ținând treaz spiritul revoluționar al maselor. Cheia succesului a reprezentat-o consolidarea organizatorică a P.C.R. și a U.T.C. pe baze ilegale, organizarea sindicală și asigurarea unității de luptă a tuturor muncitorilor înregimentati în sindicate.

În lucrare sint prezentate și analizate pe larg momentele cele mai importante ale activității P.C.R. în anii 1924—1928, îndeosebi Congresul al III-lea al P.C.R., Plenara C.C.

* M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, București, Edit. politică, 1971.

al P.C.R. și Comisia Centrală de Control din 21—24 iulie 1925.

Curînd după plenara din iulie, întreaga activitate organizatorică și politică a P.C.R. s-a înviorat. Mișcarea revoluționară a câștigat în eficiență. S-au stabilit noi contacte cu alte forțe politice, P.C.R. fiind prezent în tot mai mare măsură în campanii cu caracter revoluționar, democratic, progresist. Un mare succes l-a reprezentat, în acest sens, înființarea Blocului Muncitoresc Țărănesc, organizație politică legală, cu un program suplu și realist, prin care P.C.R., aflat în ilegalitate, și-a putut face cunoscute în mod public punctele sale de vedere care erau, în fond, ale întregului popor.

Faptele prezentate de autor pun în lumină un adevăr manifest: forța partidului a constat în legăturile acestuia cu masele, în căutarea neîntreruptă a dialogului cu forțele vii ale națiunii. Și, de asemenea, în organizarea unor acțiuni comune cu celelalte partide și organizații ale clasei muncitoare — cu Federația Partidelor Socialiste, cu Partidul Social Democrat, cu alte forțe democratice progresiste a căror activitate este prezentată în lucrare.

După cum se știe, mișcarea muncitorească din România are puternice tradiții internaționaliste. Această dimensiune a mișcării noastre muncitorești, solidaritatea cu forțele revoluționare democratice progresiste de pretutindeni, este prezentă și în lucrarea de față.

Între meritele lucrării trebuie amintite, așadar, efortul stăruitor al autorului, de documentare, modernitatea interpretării, în spiritul documentelor partidului nostru, al orientărilor secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a înscrie istoria Partidului Comunist Român, în ansamblul mișcării muncitorești din țara noastră și istoria mișcării muncitorești, în contextul economic, social, cultural și politic al vremii, de a prezenta faptele așa cum s-au petrecut și oamenii — cu lipsurile și limitele lor. Bogată în evenimente, clară în exprimare și în concluzii, lucrarea semnată de M. C. Stănescu reprezintă, fără îndoială, o contribuție la scrierea acelei istorii a P.C.R., a mișcării muncitorești din țara noastră pe care conducerea partidului nostru a înscris-o între sarcinile prioritare ale frontului istoricilor români.

Mihai Arsene

Romus Dima, *Mișcarea muncitorească din Oltenia, Craiova, Serisul Românesc*, 1982

Documentata lucrare a lui Romus Dima privind *Mișcarea muncitorească din Oltenia* se poate în evidență trecutul glorios de luptă al muncitorilor și al maselor populare din Oltenia. Evoluția mișcării muncitorești din această regiune a țării este analizată pe parcursul a patru capitole și anume: cap. I. *Mișcarea muncitorească și socialistă la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*; cap. II. *Afirmarea Partidului Comunist în viața politică și socială a României anilor 1921—1933*; cap. III. *Mișcarea antifascistă din Oltenia în anii 1934—1944*; cap. IV. *Oltenia revoluționară după insurecția din august 1944*.

Înainte de a se ocupa de evoluția mișcării muncitorești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, autorul face o succintă prezentare, în primul capitol, a principalelor evenimente din trecutul acestei regiuni în care își au rădăcinile adînci mișcarea muncitorească și socialistă. După cum spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în 1966 „oltenii au într-adevăr tradiții glorioase de luptă”. Din multitudinea faptelor istorice oltenesti, evenimentele mai importante la care se oprește Romus Dima sînt: epoca lui Mihai Viteazul, răscoala lui

Tudor Vladimirescu, revoluția din 1848, uniunea de la 1859 și războiul de independență de la 1878. De la Calafat pe teritoriul Olteniei, s-a tras primul obuz care vestea independența României față de Poartă.

În continuare se arată că mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, a evoluat în cadrul general al dezvoltării relațiilor de producție capitaliste din România. Cu toate că Oltenia a avut un ritm mai lent de dezvoltare în comparație cu celelalte regiuni ale țării, mișcarea muncitorească și socialistă de aici s-a integrat organic, încă de la început, în activitatea forțelor înaintate, revoluționare din țară.

Romus Dima a cercetat pe larg formele specifice de organizare a luptei proletariatu-lui împotriva exploatării, participarea activă a socialistilor din Oltenia la dezbaterile și rezolvarea principalelor probleme teoretice și practice ale luptei muncitorilor, ei fiind totdeauna în aripa stîngă a mișcării socialiste din România. Această luptă s-a încheiat în perioada 1918—1921, odată cu transformarea partidului socialist în partid comunist și afilierea la Internaționala comunistă, luptă

în care, după cum rezultă din cercetările întreprinse de autor, clasa muncitoare din Oltenia a avut un aport însemnat.

Sînt prezentate apoi etapele dezvoltării mișcării muncitorești din Oltenia, toate acestea pe baza unor bogate materiale de arhivă din care rezultă contribuția comuniștilor de aici la lupta generală împotriva exploatarei. De asemenea, după scoaterea partidului în afara legii, comuniștii din Oltenia au știut să îmbine munca ilegală cu cea legală și să antreneze un număr însemnat de oameni ai muncii la luptă împotriva ofensivei patronale și a capitalismului. Un fapt însemnat pentru mișcarea muncitorească din Oltenia a fost că organizațiile Partidului Comunist din această regiune nu au intrat în luptele fracționiste.

Perioada 1934—1944 a fost una din cele mai zbuciumate ale istoriei României și în același timp a mișcării muncitorești. Autorul arată că în anii premergători războiului (1934—1938), comuniștii din Oltenia s-au aflat în primele rinduri în luptă împotriva organizațiilor fasciste și a pregătirii lor de război. Totodată, organizațiile Partidului Comunist din Oltenia au acordat atenție mai mare țăranimii, iar, ca urmare, și în rindurile țăranimii au avut loc acțiuni protestatare determinate, în principal, de lipsa de pămînt.

Un moment important în lupta comuniștilor din Oltenia a fost desfășurarea procesului ceferiștilor la Craiova în 1934, proces la care tovarășul Nicolae Ceaușescu a cerut să facă depoziii verbale în favoarea acuzaților.

Militanții comuniști au fost preocupați permanent de îndrumarea și conducerea organizației U.T.C. La Conferința regională U.T.C. din Oltenia din mai 1935, tovarășul Nicolae Ceaușescu — secretar al organizației U.T.C. a județului Argeș — a fost unul din cei mai activi delegați, cerind printră altele realizarea frontului unic al tineretului în luptă împotriva exploatarei capitaliste, organizarea ofensivei tinerilor contra fascismului ș.a.

Din documentele de arhivă cercetate de Romus Dima, rezultă că în perioada războiului hitlerist comuniștii din Oltenia, împreună cu alți patrioți civili și militari, au avut un rol important în aprovizionarea cu armament

a formațiunilor patriotice de luptă; au acționat în constituirea unor grupe sau detașamente de partizani care au activat încă din anul 1941; au luptat alături de forțele înaintate ale poporului român la înfrățuirea insurecției naționale armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

În ultimul capitol, autorul se ocupă de evoluția mișcării muncitorești din Oltenia în perioada revoluției populare, cînd activitatea organizațiilor Partidului Comunist Român din Oltenia s-a reorganizat repede în vederea realizării noilor sarcini ce le stăteau în față: de îndrumare a clasei muncitoare în bătălia contra reacțiunii și pentru realizarea transformărilor revoluționare din țara noastră.

Un moment important din această perioadă pentru victoria Olteniei a fost anul 1946, an în care tovarășului Nicolae Ceaușescu i s-a încredințat munca de secretar al Comitetului regional Oltenia al Partidului Comunist Român. Realizările oltenilor din această perioadă, datorate tovarășului Nicolae Ceaușescu, au fost: îmbunătățirea radicală a muncii de partid, mai ales în fabrici, uzine și la sate; ofensiva generală a forțelor democratice împotriva forțelor fasciste și a reacțiunii; democratizarea aparatului de stat; progrese în întreprinderile industriale, consolidarea reformei agrare și mobilizarea la luptă a țăranimii; ridicarea nivelului de trai al poporului. O deosebită importanță au avut alegerile parlamentare din toamna anului 1946, alegeri hotărîtoare pentru viitorul democratic al țării, la pregătirea cărora activitatea depusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost hotărîtoare.

Lucrarea lui Romus Dima, scrisă în cea mai mare parte pe bază de documente de arhivă, pune în circuitul științific o serie de date inedite cu privire la lupta comuniștilor și oamenilor muncii din Oltenia și este de un real folos, atît cercetătorilor istoriei mișcării muncitorești, cit și tuturor celor care vor să cunoască istoria patriei.

Daniela Poenaru

CULTURĂ—EDUCAȚIE—MORALĂ

Traian Gânju, *Lumea morală*, București, Edit. Științifică și enciclopedică, 1982

După *Discurs despre morală* (Junimea, 1981), T. Gânju ne propune o lucrare originală atît în formă, cit și în conținut, lucru pe care, dealfel, critica de specialitate l-a semnalat deja unanim.

În formă, noul său discurs despre „lumea morală” se derulează într-un mod care explicitează ceea ce de fapt este implicit în orice operă științifică, filosofică sau de alt gen. După ce precizează obiectul și tipul de ana-

liză, T. Gânju își expune propriile puncte de vedere, explorează „conexiunile” acestora și apoi dă cuvîntul „martorilor” pe care i-a selectat pentru a susține opțiunile teoretice etalate. Dialogul cu „martorii”, adică alți autori cunoscuți pentru contribuțiile lor fundamentale în domeniu, nu este, ca să zicem așa, intratextual, ci se înfiripă mai ales după ce propriul text a fost detaliat, făcut vizibil. Dialogul devine intertextual pentru a implica activ și cititorul. Căci acesta din urmă, după ce va „audia” pozițiile „martorilor”, va fi poate tentat să se întoarcă asupra discursului și conexiunilor cu scopul de a intra el însuși în dialog. Este un gen de maieutică pe care dialogul intertextual o presupune, o implică prin însăși forma originală de prezentare a textelor. T. Gânju a scos martorii din „subsolvul” paginii pentru a-i pune în rînd cu propriile opinii, cititorul fiind invitat astfel să construiască dialoguri multiple, nicicînd paralele și poate tot timpul integrate, asociate între ele. Este nu numai un mod de a stimula participarea cititorului în construcția discursului, ci și de a face martorii prezenți, vizibili, actuali, nu doar trimiși în „subsolvul” paginii.

Originalitatea conținutului noii lucrări a lui T. Gânju se sprijină pe precedentul *Discurs despre morală* intrucit, după cum ne spune, aici sînt „fundamentate” postulatul, metoda și sistemul conceptual care configurează felul meu de a concepe universul moral al existenței umane” („Apropo”). Acum trece dincolo de acest discurs prin noi argumentări și conexiuni pentru a descoperi substanța și dialectica moralității.

În *Lumea morală* perspectiva de prezentare este genetică și relațională. După ce în *Prolegomene* detaliază intențiile întregii lucrări și într-o secțiune răspunde la întrebarea *Ce este morală?* sînt derulate rînd pe rînd conexiunile dintre morală și, respectiv filosofie, istorie și artă. Morală poate fi analizată în sine și prin sine, în interdependența sau autonomia sa față de celelalte instanțe sociale. Numai că o astfel de tentativă este nu numai insuficientă, dar prezintă și riscul de a nu cuprinde întreaga sferă a moralității. Pentru a-și construi propriul punct de vedere, T. Gânju adoptă *perspectiva genetică* și plasează morală și conceptele care o descriu în contexte mai cuprinzătoare fără a se desprinde de cotidianitatea vieții sociale. Un astfel de demers este considerat ca necesar intrucit lumea morală este departe de a fi un sistem închis, ireductibil, ci mai degrabă unul deschis și în permanentă construcție, care asimilează multiple elemente de viață socială ce sînt sau par inițial ca amurale sau chiar antimorale. Modul însuși de înțelegere a moralei îl conduce pe autor în astfel de direcții, din moment ce consideră că morală este o „modalitate de exprimare și perfecționare a omului

în cîmpul relațiilor sociale” (p. 25). Oricine se poate atunci întreba prin ce se deosebește morală de alte fenomene sociale sau dacă orice fenomen care generează „perfecționarea” omului este prin natura lui moral. O extensie a semnificațiilor moralei riscă să o introducă în cuprinderi vaste ce îi anulează specificul. Poate de aceea autorul se va grăbi să adauge că „morală implică în structura ei exercițiul permanent și direct al rezolvării situațiilor concrete de viață...” (p. 25). Numai că și de data aceasta ne-am putea întreba în ce măsură deliberarea conștientă și activă („exercițiul permanent”) este prezentă în acțiunile noastre morale sau în raporturile sociale reglementate de normele morale, dacă nu cumva, odată învățate, normele morale sînt implicate ca atare în acțiuni și relații fără a le actualiza de fiecare dată în mod deliberativ, ci numai cînd situația socială o necesită. Rezultă deci o trăsătură esențială a discursului propus: succesiunea întrebărilor și soluțiilor este omniprezentă, parcă fiecare întrebare o anunță pe următoarea, iar dacă autorul n-a formulat-o cititorul este gata să o propună, păstrîndu-se în aria problematică a lucrării. Sînt întrebări firești, unele profund inedite, care îndeamnă la reevaluarea unor postulate etico-teoretice ce deveniseră parcă locuri comune și adesea repetate în concepțiile despre morală. T. Gânju urmărește procesualitatea genezei sociale a moralei și nu pur și simplu morală în acțiune, adică intervenția normelor morale în reglementarea raporturilor sociale. De aici importanța deosebită acordată „introducerii analizei genetice în devenirea morală a omului și a vieții lui” (p. 24) și distanțarea de accepția clasică a moralei ca domeniu al binelui (răului). O opțiune cu o ușoară tentă pozitivistă îl îndeamnă să afirme pe bună dreptate că atît de multiple sînt accepțiile acordate termenilor de bine și rău încît pot fi considerați inoperanți pentru înțelegerea vieții reale, morale a oamenilor. De aceea propune orientarea cercetării etice către viața cotidiană, reală, obișnuită și îndepărtarea de formele metafizico-filosofice de concepere morală. Acest traiect opțional se asociază în mod firesc cu celălalt care propune abordarea genetică.

Atunci cînd avem în vedere geneza moralei ne putem concentra fie asupra persoanei umane individuale, fie asupra genezei sociale a moralei. În prima alternativă, predominant filosofică, vizăm geneza personalității morale a insului în contexte relaționale date, urmărind, de exemplu, pe Piaget sau Kohlberg prin cercetările lor psihogenetice. În a doua alternativă, predominant sociologică, vizăm geneza socială a moralei, modul de instituire a normelor morale în viața și raporturile sociale. T. Gânju ne spune: „din punctul meu de vedere, lumea morală nu se rezumă la

o stare anume, nu este un dat, ci un proces genetic specific în care omul se plămădește, se manifestă, se realizează, se impune ca ființă morală" (p. 32). Considerind cele două abordări menționate, T. Gânju face un pas înainte prin tentativa unificării genezei sociale cu cea individuală, dar și un recurs la ambiguitate atunci cînd ne spune că „sensul suprem generic și cuprinzător al procesului genetic de devenire morală constă în manifestarea plenară, în toată extensiunea și profunzimea potențelor pozitive, rațional-afective, de voință și efort ale omului pînă la nivelul reprezentării ideale, universaliste și universalizatoare, în numele și pentru toți oamenii" (p. 33). Limbajul cercetării „pozitive” tinde spre un grad mai mare de univocitate a semnificațiilor conceptelor, spre evocarea permanentă a realului în corelare cu ipoteze teoretice interpretative, pe cînd o exprimare filosofică de genul celei de mai sus indică o cale de urmat, un mod de a rezolva o problemă reală. Să recunoaștem că perspectiva genetică fundamentată de T. Gânju conduce la dezvoltări interesante în domeniul eticii, rezultatele cercetării sale probînd din plin realizări efective. Aceasta cu atît mai mult cu cît „opțiunea genetică propune omului monologul, autodeterminarea morală... Construcția de sine prin sine este sensul adevărat al geneticului aplicat lumii morale" (p. 9).

În *Prolegomene* și în secțiunea *Ce este morală?* ni s-au dezvoltat, mai ales, concepția și metoda de construcție. În continuare, va urma partea cea mai substanțială din *Lumea morală* în care se dovedește cum se constituie trei surse de moralizare (filosofia, istoria și arta) și cum sînt derivate din ele conștiința și actele morale. O distincție este fundamentală pentru înțelegerea întregului demers în măsura în care vizează deosebirea dintre aspectele intensionale și cele extensionale ale vieții sociale sau dintre sursele de moralizare și spațiile de moralizare. Filosofia, istoria, arta, știința, politica, tehnica, sportul sînt elemente intensionale (de conținut) ale vieții sociale și surse de moralizare. Profesia, școala, familia, organizațiile, habitatul sînt elemente extensionale, incluse în suita spațiilor de moralizare. A analiza sursele de moralizare nu coincide cu stabilirea raporturilor exterioare dintre filosofie, artă sau istorie, de o parte, și morală, de cealaltă parte. Nu intersecțiile lor sînt relevante, ci conținutul moral implicat în filosofie, artă sau istorie, în substanța lor constitutivă privită prin prisma moralității. Punctul de plecare și demonstrațiile care urmează ne apar, în intenție și realizare, profund

originale, detașate de vechile speculații din sistemele etico-filosofice ce abundau în secolul trecut și intenționînd să introducă un nou tip de construcție. Aceasta intrucit „nu putem fi morali pînă la capăt decît numai în lumea morală" (p. 12), căci postulatul lumii morale constă „în gîndul intenționat și actul efectuat cu titlu personal și dincolo de orice interes (material și spiritual)" (p. 10—11).

Demonstrațiile privind conexiunile dintre filosofie, artă, istorie și morală sînt interesante și animate de ipoteze inedite, originale menite să genereze noi interpretări privind întemeierea moralei. În conexiunea dintre filosofie și morală se va accentua asupra sensului vieții (și idealului de viață), în cea dintre istorie și morală asupra rațiunii istorice; iar în cea dintre artă și morală asupra stării de plenitudine. În dezvoltări ulterioare vor fi avute în vedere alte conexiuni și trebuie să susținem interesul greu de contestat și profund legitimat pentru continuarea demonstrațiilor. Cu atît mai mult cu cît noi dimensiuni etice ni s-ar releva în această perioadă de necesară reflecție morală. N-ar fi lipsit de importanță ca T. Gânju să insiste în explorările sale și asupra spațiilor de moralizare. Există un gen de tradiție în această privință, de proveniență durkheimiană și mai ales sociologică.

T. Gânju ne-a oferit o lucrare de pe poziția privilegiatului, cum spune el, „de a avea curajul să se destăinuie”. Este o lucrare de filosofie a moralei care nu se cantonează în lumea unor speculații metafizice, saturate de abstracții fie ele și inedite. Discursul său nu se desfășoară doar în planul teoreticului detașat cu aroganță de lumea morală practică. În centrul atenției se află în permanență omul real în raporturile sale cotidiene de viață. De aici și semnificația unor concepte și a unor analize ce se întîlnesc în asociații complexe cu înrîuriri practice de genul raportului dintre inițiativa personală și norma morală, cauzalitatea și autodeterminarea morală, sensul vieții și lumea morală etc. Sînt concepte prezentate prin referințele lor directe, operaționale ale căror incidente sociale sînt adeseori evidențiate. Un demers care îndeamnă la explorări empirice ale moralității, acoperînd, fie și parțial, decalajul existent între mai vechile teorii morale și necesitățile investigațiilor de teren. Într-un fel, deci, *Lumea morală* deschide temeiul unei colaborări mai strînse și atît de necesare între filosofie și sociologia moralei.

* * * *Întrebări și răspunsuri la probleme de educație ateistă a tineretului,*
București, Edit. politică, 1982

Cele două volume derăspunsuri la probleme de educație ateistă a tineretului", apărute cu mulți ani în urmă, sînt continuate acum — „sui generis", după cum ne mărturisește *Prefața* — prin alte întrebări și prin alte răspunsuri, mai ample, mai elaborate calitativ, de către un număr mai mare de autori, preocupați de formarea concepției materialist dialectice și istorice și de combaterea fenomenului religios. Actualul volum își are autonomia sa, deși, unele probleme avînd la bază chiar diversitatea opiniilor — științifice legitimitate — în legătură cu educația ateistă. Strategia „întrebări-răspunsuri" oferă posibilitatea vehiculării într-o sferă largă de probleme — de la istoria religiilor pînă la mituri, comentarea textelor din cărțile „sfințe", discutarea poziției unor filosofi români față de concepțiile teologice, probleme de comportament religios, apologetică, prezentarea celor mai noi descoperiri științifice referitoare la Pămînt, Univers, potop, rolul social al bisericii sau al închiziției. Volumul actual își deschide drumul spre un public numeros nu numai prin accesibilitatea analizei și sfera tematicii ci și prin caracterul lucrativ, cartea fiind utilă atît celor care se ocupă de educația ateistă, precum și altora, interesați de confruntarea dintre știință și religie. Bogăția informațiilor preocupă pe oricare cititor curios, probabil chiar pe credincioși, care fac astfel un pas nou spre descoperirea adevărului. Dar, dincolo de diversitatea problemelor sau a stilului și specializării autorilor, cartea are un suflu unitar, provenit nu din organizarea cuprinsului ci mai ales din conținutul său științific și consecvența ideologică pe care se fundamentează.

Răspunzînd obiectivelor și scopurilor educației ateiste a tineretului, recentul volum își concentrează atenția, în primul rînd, asupra condițiilor gnoseologice în care este generată și se menține starea de religiozitate. În anumite condiții sociale, ignoranța, limitele științei, manipularea sistemului informațional, neînțelegerea rolului întîmplării și condiționării în manifestarea determinismului, formează un teren fertil pentru stimularea religiozității. Marile procese contemporane, cum ar fi trecerea de la capitalism la socialism, revoluția științifică și tehnică, eliberarea și dezvoltarea noilor state, crizele prin care trec unele societăți, prin complexitatea lor sînt inexplicabile pentru unii, generează stări de insecuritate, de dezamăgire, speranțe neîndreptățite și pot duce la încercări „magice" de cunoaștere și influențare a viitorului, la opi-

nia că ordinea lumii este guvernată de ceva care se află dincolo de existența lumească. Aici ar fi fost poate utilă o explicație mai nuanțată a „falsității" ideilor religioase și consolidată convingerea că nu tot ce este nec științific sau fals duce spre credințe religioase. Este judicioasă observația că impunerea oficială a unei explicații, ca *singura* adevărată, și interzicerea căutării altor explicații, au un rol însemnat în instituirea stării de religiozitate. Observarea atentă a mecanismelor cunoașterii și reflectării, deschide calea înțelegerii momentelor în care ignoranța, impresionalitatea, falsificarea, creativitatea, se îndreaptă spre religie.

S-ar fi impus, însă, o mai strînsă imbinare a gnoseologiei cu socialul, o relevare mai perseverentă a condițiilor social-politice, în care s-a format, a prosperat și se menține fenomenul religios.Răspunsurile..." menționează multe dintre funcțiile sociale și gnoseologice ale religiei. Dacă în lucrare s-ar fi acordat un spațiu mai cuprinzător noilor culte, puteau fi sesizate, pe lingă funcțiile în general cunoscute ale religiei, și altele, ca funcții latente, disfuncții, roluri politice, sociale, economice, chiar culturale, care mențin, și nu întîmplător, religiozitatea în zilele noastre. Formate în condiții social-politice specifice, religiile actuale au „vîrste" diferite, forme diferite de organizare, maturitate dogmatică și apologetică de multe ori necomparabilă, literaturi neuniforme și ca volum și ca profunzime, preocupări și funcții care le individualizează. Concentrarea atenției asupra cultelor „tradiționale" scoate din interes importante probleme ale fenomenului religios contemporan. S-ar fi impus, de asemenea, în folosul educației ateiste și în spiritul unor întrebări formulate, referirea la concluziile unor cercetări concrete asupra stării de religiozitate din România contemporană. S-ar fi cuvenit menționată experiența valoroasă în educarea ateistă a unor Cabinete pentru activitate politic-ideologică, a unor Comitete județene de partid (cum ar fi Vrancea, Caraș-Severin, Neamț, Bistrița-Năsăud ș.a.).

Să bănuim oare că autorii meditează deja asupra unui nou volum, care să acorde o atenție sporită problemelor contemporane ale fenomenului religios, formelor și metodelor de educație ateistă?

Theodore Roszak, *Vers une contre-culture. Réflexions sur la société technocratique et l'opposition de la jeunesse*, Paris, Éditions Stock & Plus, 1980

Lucrarea este axată pe analiza mișcărilor contestatatoare ale anilor '60 din America, mai precis, pe analiza fenomenului de contra-cultură, nouă modalitate de protest împotriva societății tehnocratice, de tip capitalist. Una din trăsăturile cele mai caracteristice ale noului extremism de stînga față de vechiul extremism, o constituie, după părerea autorului, modalitatea de a aborda problematica științei și tehnologiei.

Dacă reprezentanții „Noii Stîngi” din Europa Occidentală, avînd ca aliați forțe din rîndul studenților, muncitorilor, sindicatelor, partidelor de stînga, se opuneau statu quo-ului politic și aveau drept obiectiv prosperitatea generală, experiența tineretului contestatar american, cunoscută sub numele de contra-cultură, renunță la mijloacele și obiectivele tradiționale ale extremismului de stînga; principalul obiectiv al criticii sale devine sistemul tehnocratic.

Acești tineri, care protestează împotriva inumanității tehnologice, au înțeles, preciza autorul, că, edificarea unei noi societăți nu mai este o sarcină socială, ci una spirituală. Astfel, „disidența” tinerilor americani apare, mai degrabă, ca un fenomen cultural decît ca o simplă mișcare politică, ea depășind planul ideologic general pentru a-l atinge pe acela al conștiinței individuale. În cadrul mișcărilor contestatatoare americane se întîlnesc, beatnici, hippies, boemi care doresc, prin manifestările lor, să-și arate valoarea ascunsă a propriei conștiințe.

Problema axială a acestor mișcări contestatatoare, arată Th. Roszak, s-ar putea reduce la bi-polaritatea: rațiune-pasiune; intelect-sentiment. Dar autorul constată că o mare parte dintre acești tineri se pierd într-o frenezie convingătoare și lejeritate spirituală, ceea ce implică interogația: „oare această frenezie, fals dionisiac, nu ridică un strigăt de alarmă în favoarea raționalismului?” (p. 104).

Structura lucrării coincide cu efortul lui Th. Roszak de a analiza cauzele și manifestările acestei „disidențe”, a acestei revolte a tinerilor și a aspirațiilor lor. Capitolul *Dialectica eliberării* prezintă influența lucrărilor lui H. Marcuse și ale lui Norman Brown asupra mișcărilor contestatatoare, cit și diferențierea lor față de marxism, prin modul în care au abordat problematica alienării, a libertății individuale.

Th. Roszak precizează că interesul pentru religiile orientale, pentru misticism și explo-

rarea forțelor neraționale, nu trebuie înțeles în sens anarhic, ci în sensul de critică a concepției științifice despre lume a gîndirii occidentale, care limitează valențele experienței umane.

Capitolul intitulat *Călătorie către Est... și viața de dincolo* examinează influența poetului beatnik A. Ginsberg, al cărui obiectiv este justiția socială, și a lui Alan Watts (specialist în religiile orientale, propagatorul religiei budiste zen) asupra mișcărilor contestatatoare ale tineretului din S.U.A. Prin importanța acordată de către acești tineri magiului, ritualului, misterului — liantul materialului social —, mișcarea contra-culturii prezintă un caracter pozitiv, în cadrul establishment-ului intelectual occidental (p. 175).

În perioada postbelică, utilizarea agenților psihotropi, ca metodă de explorare a conștiinței, avînd ca fundament experiențele efectuate de W. James și H. Ellis asupra efectelor factorilor halucinogeni, susținută de o companie mass-media, devine una dintre formele și metodele cele mai răspîndite ale contra-culturii în America.

În cadrul capitolului intitulat *Experiența psihedelică*, autorul amintește de Timothy Leary, apologistul „extazului psihedelic”, care a convins un număr mare de tineri că „politică sa neurologică” trebuie să devină un factor important al culturii „disidente” (p. 196). Chiar dacă nu toți tinerii contestatari au devenit toxicomani, ei au exagerat importanța „experienței psihedelică” în schimbarea societății tehnocratice, transformînd-o într-o formă de cultură marginală, ce poate fi denumită, după opinia autorului, „decadență”.

O altă sursă de inspirație a contra-culturii au constituit-o lucrările romancierului și sociologului american Paul Goodman. Critica făcută sistemului de învățămînt superior occidental, caracterului depersonalizant al societății tehnologice, a cantitativului în dauna calitativului trebuințelor umane, a constituit tematica fundamentală a lucrărilor lui P. Goodman. Critica socială a lui P. Goodman a fost inspirată ca și la C. W. Mills din „nevoia de a face ceva” și viza limitarea puterii „monstruoase” a industrialismului, pledînd pentru un „comunitarism etic” (p. 218).

În finalul lucrării autorul analizează efectele mitologizării obiectivității, ca principiu suprem al cunoașterii obiective a realității în cadrul societății superindustrializate. În sistemul tehnocratic „știința se sprijină nu numai pe realitatea observată la un moment

dat, ci ea depinde de maniera în care trebuie interpretate datele științifice la un moment dat" (p. 235). Mentalitatea savantului ideal devine sufletul societății tehnocratice; ea poate condiționa personalitatea umană, începând cu relațiile biologice normale până la violența sadică.

Authorul amintește, în lucrarea sa, de strigătul alarmant, lansat de Jacques Ellul („Sistemul tehnicist”), privind efectele dezastruoase ale „convergenței tehnologice” asupra societății în care ființele umane vor fi asemănătoare cu sistemele automatizate care le manipulează. Obiectivul esențial al fenomenului de contracultură a fost proclamarea unui nou mod de viață, în care tehnica să ocupe un rol inferior, marginal. Dar, conchide Th. Roszak, adevăratul radicalism politic al timpului nostru începe cu înțelegerea clară a modalităților prin care ordinea tehnologică va fi capabilă de a se adapta la libertatea de expresie, la dreptate și la rațiune. Statu quo-ul nu se mai menține cu reprimări violente, ci prin mijloace mult mai subtile decât forța armată.

Mișcările contestatate ale tineretului american au reprezentat o nouă formă de protest împotriva civilizației tehnocratice capitaliste; scopul lor era de a convinge opinia publică de necesitatea schimbării sistemului tehnocratic dominant, în afara violenței partizane.

Reprezentanții contra-culturii au pus accent pe primatul formării unei noi conștiințe individuale care să constituie fundamentul transformării societății capitaliste. Astfel, arată Th. Roszak, fenomenul revoltei morale a jucat un rol determinant în geneza și dezvoltarea mișcării protestatate a tineretului

american. Critica viciilor sistemului tehnocratic capitalist susținută de contra-cultura americană a avut atât un caracter pozitiv (ca mișcare anticapitalistă), dar și un caracter limitat, abstract, metafizic.

Fenomenul de contra-cultură al anilor '60, apărut la confluența politicii cu estetica și având un caracter neomogen, s-a deosebit atât de subculturile diverselor grupuri sociale marginale, din cadrul societății americane, cât și de fenomenele de anti-cultură, de influență nihilistă, așa cum s-au manifestat ele în cadrul grupurilor hippy.

Recurgerea la metodele contemplației, a tăcerii, preconizate de religiile orientale, la un nou limbaj, la o nouă sensibilitate, la o nouă misiune a artei, imprimă mișcării contra-culturii un caracter apolitic și nonviolent; revolta tinerilor americani caracterizându-se printr-un refuz contemplativ al ordinii sociale stabilite de sistemul tehnocratic capitalist.

Neîncrederea și distanțarea de clasa muncitoare precum și de alte forțe progresiste, din cadrul societății americane, elaborarea unei variante utopice a teoriei revoluției sociale, a constituit eșecul acestor mișcări contestatate.

Consecvența gândirii filosofice marxiste, privind raportul dintre conștient și existent, a fost încă o dată demonstrată de practică: pentru schimbarea statu quo-ului capitalist nu este suficientă numai transformarea conștiinței individuale ci și transformarea relațiilor economice și politice care o generează.

Maria Marinescu